

HAGYOMÁNY

Népmeséink gyémántkincse¹

Tisztelt Kárpát-medencei Gyülekezet! Kedves Ünneplő Közönség!
Vendégek és Házigazdák!

Sokat gondolkodtam azon, mi újat lehet mondani a hetedik alkalommal ugyanannak a körnek, ugyanarról a témáról. Esetünkben a meséről, a mesemondásról. Honnan, lelkünknek milyen mélységéből kellene előbányászni azt az új érzést, agyunk rejtekéből azt a meglapult gondolatot – s ez az „előbányászni” fogalom hívóképszerűen eszembe juttatta, hogy innen a Medves Hoteltől húsz méterre nyílt meg annak idején bányavidékünk első széntárnája. Szóval a szén. Valószínűleg mindannyian tudjuk, vagy legalábbis úgy véljük, hogy tudjuk, mi a szén. Pedig sokféle ember más és más szénrel találkozik. Ti gyermekek mindennap találkoztok egy puha, formálható, s maga után nyomot hagyó szénrel. Ez a grafit. Ott van benne a ceruzátokban. Az ékszerész is gyakran találkozik egy másikfajta szénrel, egy nagyon-nagyon keménnyel. Ez meg a gyémánt. De a közönséges szemének hívott anyagok között is komoly különbségek vannak. Míg a mocsárban tenyésző tőzeget alig használjuk, addig a kicsi fűtőértékű lignitet nagyobb erőtűvekben már igen. Szegény lignit még fiatal. Alig pár tízezer éves. De a barnaszén akár százezer éves is lehet, értékeesebb is. S a millió éves feketeszen már valósgos kincs.

Valószínűleg mindannyian tudjuk, vagy legalábbis úgy véljük, hogy tudjuk mi a mese. Pedig sokféle ember más és másfajta mesével találkozik. Van aki csak modern vagy inkább modernnek tűnő tv-mesefilmeket néz. No nem Jankovics Marcell által készítetteket, hanem valami ostoba történettel, idióta, torz figurákkal, „piff-paff-puff”, „beng-beng”, „csitt-csatt”, „glu-glu” nyelvezettel megalkotott, lelket nyomorító, lusta gyermek vacsorájának szánt rajzfilmet.

Ez a mese, ha szénként képzelnénk, még lignit sem lehetne. Ott rohadna tőzegként a mocsárban. Vannak aztán szép „barnaszén mesék”. Ezekben már meg-megcsillan az érték, komoly meseírók rótták papírra, nem kis tanulságokat tartalmaznak, nyelvezetük érthető, magyar vagy magyarra fordított.

Aztán vannak „feketeszen mesék”. Ezek már nagyon-nagyon öregek és értékesek is. Ilyenek pl.: az érthető, szép állatmesék, melyek évezredek óta megszívlelendő tanulságokkal látják el az emberiséget.

Végül elérkeztünk a legértékesebbhez: a „gyémánt meséhez”. Ez a népmese. Amely ezredévek során kristályosodott ki. Eltűnt belőle minden, ami salak. Keménységét nem fogja az idő. Nyelvezete egyszerűre, mégis gyönyörűre csiszolódott. Szóval briliáns. Értéke nem csökken, el nem használódik, mint a grafit, örökölhető és örökíthető. Hogy a Kárpát-medence egyik legnépszerűbb és legjobb mesemondóját, Berecz Andrást idézzem: Népmesénk (...) „tökéletes nyelvtanár. Nem szöszátyár, helyettesíteni, pótolni lehetetlen. Ezek, tízezrek, élők és holtak közös munkája. Százazrek kacsintanak, gondolkodnak, sírnak benne. Időmunka. Mint a cseppkőbarlang türelmesen építkezik. Befelé.”

Sok kis létszámú népnek van csodálatos méretű népmeseikincse. Több nagy népnek alig-alig maradt fenn ősi meséje. Az összes nép között a magyar az egyik leggazdagabb. Leg-

¹ A 2002 novemberében Salgótarjában megszervezett VII. Kárpát-medencei Speciális Mesemondó Verseny és Találkozó megnyitóbeszéde. 1996-tól a Millecentenáriumi évétől minden évben rendezzük a Kárpát-medencében élő, tanulásban akadályozott magyar gyermekek részére mesemondó versenyünket, s az azt kiegészítő meseillusztrációs kiállításunkat. Rendezvényünkre az anyaországon kívül, a Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből és a Délvidékről is érkeznek résztvevők. Találkozásaink jó alkalmat nyújtanak arra, hogy kiapadhatatlan mesekincs-forrásainkból merítve, az fgy felszínre kerülő kincsek fényében, melegében megfűződve átélhessék az azonos kultúrkörön nevelkedettek az együvé tartozás gyönyörű érzését, s identitástudatukban megerősödve térhessenek haza.

alábbis mesekincsünket nézve. S ma még a Kárpát-medence vagy az azon túli magyarság gyermekeinek minden időben és minden helyen népszerű és emberjavító példa a fényért, asszonyért, becsületért küzdő királyfi, vagy legkisebb testvér. Azt kívánom nektek, hogy ti soha ne a televízió Nagy Testvére, a Big Brother-re figyeljete, hanem mindig a legkisebbekre, népmeséink hőseire. Mert tényleg csak őrájuk érdemes, és úgyis ők viszik a legmagasabbra.

S bár erre nincs írott felhatalmazásom, de nektek, szüleiteknek, felkészítőiteknek a magyarság és az egészséges lelkiületű emberiség nevében köszönöm, hogy a népmesével foglalkoztok.

Tudom, hogy nem bánjátok, s azt is tudom, hogy nem bánjátok meg.

Isten hozott valamennyiőtöket a hetedik alkalommal!

Murányi Sándor

A Győri Ismeretterjesztő Egylet megalakulása és első évei

Tekintve, hogy számos tudományág köréből a korszak tudományos ismeretanyagához mérve magas szintű felolvasásokat rendező egylet említést sem nyer a város művelődéstörténeti múltjában, indokoltnak látszik megemlékezni róla. Két mondat a Győri Ismeretterjesztő Egylet létrehozásának alap gondolataiból: „...elvitathatatlan tény, hogy nemzetünk jövő jólétének és jövő fennállhatóságának egyedül a közművelődés képezi legbiztosabb zálogát...” és „...az ismeretek oly hatalmat képviselnek, mely előtt hátrálni kényszerül az anyagi nyers erő...” A leírtak igazságához ma sem férhet kétség.

A Győri Ismeretterjesztő Egylet létrehozásának motorja dr. Karika Antal, Győrben lakó és dolgozó orvos volt. 1870 tavaszán hírlapi felhívást tett közzé a városban, s egy közművelődési egylet létrehozásához keresett jelentkezőket. A tervezet a közművelődés, a gyakorlati ismeretek és a köznevelés terjesztését tűzte ki célul. A helyi lapban megjelent felhívásra nem volt jelentkező. Ekkor Karika doktor a város egyik forgalmas pontján helyezte el jelentkezési ívet, s várta, hogy a pártolók önmaguk írják fel neveiket. Hónapokig nem talált egyetlen nevet sem a kihelyezett íven. Ez sem szegte kedvét, mivel a nemes cél hasznosságáról meg volt győződve. Ezt követően a lelkes indítványozó személyesen fordult azokhoz, akikről feltételezte, hogy az ügynek megnyerhetők lesznek. A közvetlen meggyőzés, felkérés eredményhez vezetett. Így sikerült először nyolc tekintélyes győri értelmiségit megnyernie. Velük már kitűzhatték a megalakulás napját, és közösen határozták el a további lépéseket.

1870. június 10-én fogadta el a nyolc ember dr. Karika Antal vezetésével, hogy „Győrött felolvasások által közhasznú ismereteket terjesztő egylet alakíttassék”. Mind a nyolc tag vállalta, hogy további támogatókat állít a kezdeményezők mellé. A személyes meggyőzések jelentős erőket mozdítottak meg. Az eszmét felkarolók közül hat tagú bizottságot alakítottak, melynek tagjai a majdani egylet tervezett közgyűlése elé kidolgozzák az alapszabályt. 1870. július 10-ére már összehívták a közgyűlést, s elfogadták az előterjesztett szabályokat. Győri Ismeretterjesztő Egylet néven megalakult a reményekre számító egyesület. Első elnökének dr. Kovács Pált, irodalmi körökben országosan ismert lapszerkesztőt, irodalomszervezőt, író, tudós orvost választották meg, aki ekkor egyben a Győri Református Egyház főgondnoka is volt.

Az Egylet választmányának első teendői közé tartozott az alapszabály belügyminisztériumba való küldése jóváhagyás végett. A minisztérium a Győrben megfogalmazott alapszabályon némi módosítást javasolt, amit 1870. november 1-jén rendkívüli közgyűlésen tárgyaltak meg az egyre gyarapodó számú támogatók. A tényleges működést – követve az általános óhajt – 1870. október 30-án, tehát még a megerősített alapszabály visszaérkezése előtt megkezdték. Ekkor dr. Kovács Pál rendkívül hatásos megnyitóbeszédet tartott, ezután megtörtént az első felolvasás is „A lélekzésről”.

A működés kezdetétől két műfajban indultak a felolvasások és előadások. Az egyik „a tudományosult irányú felolvasás”, a másik „a népszerű közhasznú ismereteket terjesztő értekezés” volt. Már az első év sikeresnek mondható. Nyolc tudományos felolvasás és tizenöt közhasznú ismereteket átadó előadás hangzott el. A további évek még termékenyebbek voltak.

Növekedett a tagok száma és a közönség részvétele is. A tagszám az első év végén 30 volt, a második év felénél 104, 1874-ben pedig már 130 tagot számlált a Győri Ismeretterjesztő Egylet. Harminc olyan tag volt 1874-ben, aki alkalmas volt felolvasás, előadás tartására, s vállalt is ilyet. Pontosan ismerjük az első négy év felolvasóit, s a felolvasott témákat. A felolvasók csak részben választották témaként gyakorolt hivatásukat, rendkívül széles körben terjesztették az ismereteket. A korszak győri jogászai, orvosai, tanárai, papjai bőven kínálták fel tudásukat.

Meglepően sok témát érintettek az orvosok a munkaegészségügy, az egészség és a szociális viszonyok összefüggéséről, az egészségrombolás köréből. Egyben kifejtették társadalmi érzékenységüket is. Ilyen felolvasások voltak: „Az ülő mesterségek egészségi viszonyai”, „A földműves és iparos osztály társadalmi jelenségei”, „Az egészség szerepe a munkában”, „A lakviszonyok befolyásáról a társadalomra”, „A dohányzásról”, „A szenvedélyek hatalmáról”. A maguk korában ezek nem voltak megszokott és gyakori témák orvosi körökben.

Ugyanígy kiemelhetünk előadásokat a jogtudományból, ahol hallottak az angol alkotmányról a halálbüntetés eltörléséről (!) és még számos izgalmas témáról. Megtalálta érdeklődési területét a vegytan, a fizika, a csillagászat, a nevelés elmélete és gyakorlata iránt érdeklődő is. Napirendre került a darwinizmus terjedése, a művészetek, a történelem. Ez utóbbiól emelem ki dr. Kautz Gusztáv „A győri gabonakereskedésről” című felolvasását, ami ma is használt helytörténeti forrás. Fizikából egyik előadó Vaszary Kolos győri püspök volt, aki a helyszínen kísérleteket mutatott be saját eszközeivel. Ez is alig ismert esemény a főpap életéből. Talán még egyet: dr. Pisztorý Mór „A nő-emancipáció”-ról. Ez utóbbi azért fontos, mert az Egylet „már két év óta a helybeli női közönség számára tudományos előadásokat rendezett, mely előadások mindenkor a legnagyobb pártolásban részesültek”. (Dr. Fölkel István egyleti titkár 1874. évi jelentése.)

Bizonyosnak látszik, hogy az Egylet 1875 után még évekig működött. Az 1870-es évek közepén a résztvevők „további ernyedetlen munkálkodásra” tesznek ígéretet. Azonban forrásaink ettől kezdve ritkulnak, s nem tudjuk, hogy pontosan mikor ért véget a Győri Ismeretterjesztő Egylet rendkívül hasznos tevékenysége. Szereplői, ha más keretek között is, de eszméjét, célkitűzéseit tovább vitték. A Győri Ismeretterjesztő Egylet a XIX. század utolsó harmadában a város szellemi életében fontos tényező volt. Sokszínűsége, színvonala joggal érdemelte ki a nagy érdeklődést. Ugyanakkor igen szerény anyagi forrásai voltak. Így történhetett, hogy a tervezett könyvtárból csak szerény számú kis gyűjtemény alakulhatott, de ez is közkézben forgott. Az önzetlen erőfeszítés, a résztvevők befektetett szellemi munkája, s annak eredményessége megérdemli, hogy emlékezzünk rá.

Dr. Alföldi Kálmán

Pályázati kiírás Deák Dénes ösztöndíj elnyerésére

A székesfehérvári Deák Dénes Alapítvány kuratóriuma pályázatot hirdet művészettörténész, illetve várostörténész részére.

Az alapító végrendelete értelmében a pályázatot elnyerő alkotó számára a kuratórium évi 1500 dollárnak megfelelő összeget ajánl fel, mely negyedévi bontásban kerül kifizetésre; s egy évre biztosítja a tulajdonában levő Budapest, II. kerületi kétszobás lakás használatának jogát – a lakás közüzemi díjainak kifizetése (gáz, villany, telefon) az ösztöndíjast terhelik.

Pályázni egy évre szóló, részletes kutatási tervvel, szakmai önéletrajzzal és egy elismert pályatárs írásbeli ajánlásával lehet.

Az elbírálás során előnyt jelent, ha a kutatás témája kapcsolódik Székesfehérvárhoz vagy Deák Dénes szellemi örökségéhez, gyűjteményéhez.

Pályázatot nyújthat be bármely magyar és külföldi kutató, illetve csoport.

Az ösztöndíjaskutatómunkája összefoglalásaként írásban kell beszámolót készíteni, s két éven belül e kutatási témában megjelenő publikációiban az alapítványt, mint támogatót fel kell tüntetnie.

A pályázatok beérkezési határideje: 2003. május 15.

Az elbírálás határideje: 2003. augusztus 1.

A pályázatot az alábbi címre kérjük eljuttatni:

**Városi Képtár – Deák Gyűjtemény
8000 Székesfehérvár, Oskola u. 10.**

További információ kérhető a fenti címen, illetve telefonon: 22/329-431.